

'עריבותו' של יהודה וההגיון המשפטי שבנאומו הדרמטי

העריבות ששכנעה את יעקב

בפרשה הקודמת מצינו שיעקב חושש מאד מהורדת בנימין למצרים, עד שאפילו הצהרת ראובן על מחויבותו להחזירו בריא ושלם, לא התקבלה אצלו.

ספר בראשית פרק מב

(לז) וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל אָבִיו לֵאמֹר אֶת שְׁנֵי בְנֵי תָמִית אִם לֹא אָבִיָּאנוּ אֵלֶיךָ תִּנָּה אֹתוֹ עַל יְדֵי וְאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ:

אור החיים הפסוק:

תנה אותו על ידי - אולי כי בטוח היה להיותו נקי ובר מעון יוסף [שהרי ראובן לא היה בעת המכירה], כי לא יארע לו דבר בלתי הגון, לזה דקדק לומר תנה אותו על ידי ואני אשיבנו, מה שאין כן שאר אחים כי הם אשמים במכירת יוסף:

(לח) וַיֹּאמֶר לֹא יֵרֵד בְּנֵי עִמְקָם כִּי אֲחִיו מֵת וְהוּא לְבָדוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אֶסּוֹן בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָּהּ וְהוֹרְדָתֶם אֶת שִׁיבְתִּי בְּיָגוֹן שְׂאוּלָה:

רש"י

(לח) לא ירד בני עמכם. לא קבל דבריו של ראובן אמר ככור שוטה הוא זה. הוא אומר להמית בנו וכי בנו הם ולא בני?

אך למרבית הפלא, כאשר יהודה הציע את ערבותו, הסכים יעקב לשלחו תחת אחריותו, מאי שנא?...

ספר בראשית פרק מג

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל יִשְׂרָאֵל אָבִיו שְׁלַחָה הַנָּעַר אִתִּי וְנִקְוָמָה וְנִלְכָּה וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אַתָּה גַּם טַפְּנוּ: (ט) אָנֹכִי אֶעְרְבֶנּוּ מִיַּדִּי תִבְקָשְׁנוּ אִם לֹא הִבִּיאתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטַאתִי לְךָ כָּל הַיָּמִים:

רש"י

(ט) והלגתיו לפניך - שלא אביאנו אליך מת כי אם חיי: וחטאתי לך כל הימים - לעולם הבא:

והנה יעקב נענה לו וקבל ערבותו!

(יא) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם בֶּן אַפּוֹא זֹאת עָשׂוּ קָחוּ מִזְמַרְת הָאָרֶץ בְּכָלֵיכֶם וגו'... (יג) וְאֶת אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל הָאִישׁ:

כמה הסברים להבדל ביחסו אל שתי הערבויות:

1. ראובן רק החיל על עצמו עונש, אבל לא הזכיר בהצעתו 'ערבות-אישית' להחזירו, ושם את הערבות' על בניו... אבל יהודה אמר: 'אנכי אערבנו'.

2. ראובן כשהציע עונש שביצוע תלוי ביעקב, ידע שיעקב לא יעשה כן לנכדיו... אבל יהודה שנידה עצמו לעולם הבא, לקח על עצמו סיכון וודאי, שהרי אין יעקב יכול לעכב את נידויו בעולם העליון.

3. ראובן דאג להרגיע לאב הדואג לבנו, אבל לא ביטא 'אחוזה' לבנימין, לכן הגיב יעקב: 'לא יירד בני עמכם'... לעומתו יהודה התבטא 'אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה ונשבךך לך אכל', ביטא יחסו אליו כ'אח' שלו, הגיב יעקב על כך: 'וְאֶת אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל הָאִישׁ'.

4. יעקב בהבחינו שראובן מוכן לסכן את 'שני בניו' בלבד, למרות שהיו לו לראובן ארבעה בנים [חנוך, פלוא, חזרון וכרמי] - הבין שהוא משאיר 'מחצה' מזרעו למקרה שלא יצליח... משא"כ יהודה, הלך על כל הקופה...

אור החיים

וטעם שלא רצה ראובן לחייב עצמו אלא בשניים [מבניו], לצד כי הוא עונש עליון שיהיה חסר מצות פריה ורביה, לזה לא שעבד אלא דבר שאינו מזיקו לעולם הבא, ולזה נתחכם יהודה כשראה שלא נתרצה אביו לדברי ראובן, ואמר וחטאתי לאבי כל הימים, סכן עצמו גם בעולם עליון:

לאחר שהבהרנו את מעורבותו היתירה של יהודה בהצלת בנימין והחזרתו אל אביו,

נפנה עתה להבין את ההגיון המשפטי בנאום הסגוריה שלו בפני מושל מצרים:

טיעונוי התמוהים של יהודה

בפתיחת פרשת ויגש, מגיש יהודה ערעור-חריף על החלטת המשנה למלך מצרים, שדן את בנימין למאסר, נאום מלא האשמות נגד המושל המצרי, הבה נראה מה היו עיקרי טיעונוי?

ספר בראשית פרק מד

(יח) וַיֵּגֶשׂ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדִבֶּר נָא עִבְדְּךָ דָּבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנָי וְאַל יֵחָר אַפְּךָ בְּעִבְדְּךָ בִּי כְמוֹךָ כְּפַרְעֹה:

רש"י מד פסוק יח

כי כמוך כפרעה – תשוב אתה בעיני כמלך זה פשוטו. ...ד"א מה פרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו עושה אף אתה כן. וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו?...

וטענתו תמוהה: אמנם הבטיח 'ואשימה עיני עליו' אבל לא הסכים שהוא 'שים עינו' על גביעי... א"כ לא על המושל תלונותיך!

(יט) אֲדֹנָי שְׁאֵל אֶת עִבְדִּי לֵאמֹר הֵישׁ לָכֶם אֵב אוֹ אָח:

רש"י

(יט) אדני שאל את עבדיו – (כ"ר) מתחלה בעלילה באת עלינו למה היה לך לשאול כל אלה? בתך היינו מבקשים או אחותנו אתה מבקש? ואעפ"כ ונאמר אל אדוני לא כחדנו ממך דבר:

מה טענה היא זו? והלא הוא חשד בהם כ'מרגלים', האין זה טבעי שינסה לאמת את גירסתם ב'אמיגריישן', כדי להיות בטוח שאינם מרגלים?

שוב ממשיך יהודה בטיעונוי 'חלשים':

(לא) וְהָיָה כִּרְאוֹתָיו בִּי אֵין הַנֶּעַר וְמַת וְהוֹרִידוּ עִבְדֶּיךָ אֶת שִׁיבַת עִבְדְּךָ אֲבִינוּ בְּיָגוֹן שְׂאֵלָה:

ומה ההגיון בטיעון כזה? הלא כל גנב או רוצח שייגזר עליו עונש מאסר, יש לו הורים זקנים שעלולים לקבל התקף-לב ממאסרו... אם כל כך דואג הפושע הצעיר לגורל אביו הזקן, היה לו לחשוב פעמיים בטרם שלח ידו לגנוב מבית המושל!...

נעבור לטענה הבאה:

(לב) וְעַתָּה יֵשֵׁב נָא עִבְדְּךָ תַּחַת הַנֶּעַר עֶבֶד לֵאדֹנָי וְהַנֶּעַר יַעַל עִם אָחָיו:

כמה מופרך הטיעון הזה? האמנם הוא מציע למושל שישחרר את הגנב לחפשי, תמורת 'ממלא מקום' שיחליפנו בכלא?... הפושעים יסתובבו חפשי וימשיכו במעשיהם הפליליים ויביאו 'מחליפים-מתנדבים'!?

ⓧ

ניתוח 'פילוסופיית הצדק שב'ענישה':

אמנם לאחר עיון נראה, שיהודה כסניגור מעולה, מנתח את הפילוסופיית-התועלתיות שב'עונש' מתחלקת לפי ההגדרה מיהו הגוף-המעניש?

נימוקי הפרקליטות-הממשלתית
חינוך אזרחי-הפושעים שלא יזידון עוד
הגנה על אוכלוסיית המדינה מול הפשיעה
זכות המדינה לנצל הפושעים לעבודות פרך

נימוקי הנפגע-הפרטי

להרתיעו מנסיון חוזר לגנוב שנית

פורקן לרגשי-נקמתו זממו לערטלו מנכסיו

בראשית רבה פרשה צג פסקה ג

(ג) ד"א ויגש אליו יהודה כתיב (משלי כה) תפוחי זהב במשכיות כסף תרגם עקילס הגר: חזורין דדהב בגו דיסקרין דכסף דבר דבור על אופניו, מה אופן זה מראה פנים מכל צד, כך היו דבריו של יהודה נראים לכל צד בשעה שדבר עם יוסף:

ⓧ

יהודה:

ממה נפשך - העונש לבנימין חסר-תועלת!

שהרי במקרה זה

אתה גם 'פרקליט המדינה' וגם התובע הפרטי

אם הנך פועל מסמכות המימשל:

לא עליך לחנכו – הסגירו חזרה לארץ כנען

להגנת אזרחיך? – אין סיכוי שיחזור שנית!

זקוק לעובדי כפיה? ישב נא עבדך תחת הנער לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה ולשמך:

אם אתה פועל ממניעים אישיים כ'נפגע':

אם רצונך להרתיעו מנסיון חוזר?

כמה טרחת להביאו לכאן

אם רק תשחררו לאביו – אין סיכוי שיחזור

אך אם הענשתך מזכותך לפורקן נקמתך

תודה שסיבות רגשיות שאינן תועלתיות

הרי אין זה הוגן לפגוע באב זקן שאיננו מעורב!

וכך נסתתמו טענותיו של יוסף

ולא יכול היה להתאפק לכל [הטיעונוי] הניצבים עליו'